

Александар Крел
Етнографски институт САНУ

Марија Мандић
Балканолошки институт САНУ

ДИСКУРС О ЈЕЗИЧКИМ ПРАКСАМА БАНАТСКИХ НЕМАЦА: Савремена теренска истраживања*

Апстракт: У раду се даје кратак преглед језичке ситуације и језичких политика држава које су се смењивале на простору Баната и утицале на формирање језичке идеологије банатских Немаца, од Хабсбуршке и Аустро-Угарске монархије, до Краљевине Југославије и социјалистичке Југославије. Анализа је заснована на дискурсу банатских Немаца, забележеном у савременим теренским истраживањима.

Кључне речи: Банат, Немци, теренска истраживања, дискурс, језичка идеологија

Увод

У првом делу рада дајемо кратак преглед језичке ситуације и политике у Хабсбуршкој и Аустро-Угарској монархији, као и у Краљевини Југославији. Језичку политику социјалистичке Југославије приказујемо у кратким цртама, јер се ради о периоду прогона и стигматизације Немаца, и њиховој мимикрији, па овај период заслужује посебну пажњу. У другом делу описујемо савремена теренска истраживања банатских Немаца и анализирамо њихов дискурс о језичким праксама. Из интервјуа с при-

* Рад је настао у оквиру пројеката које финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије: „Мултиетничитет, мултикултуралност, миграције и савремени процеси” (бр. 177027) у Етнографском институту САНУ, и „Језик, фолклор, миграције на Балкану” (бр. 178010) у Балканолошком институту САНУ; као и у оквиру пројекта које финансира Министарство културе Републике Србије „Нематеријално културно наслеђе у мултиетничким заједницама Балкана” у Етнографском институту САНУ.

падницима немачке заједнице издвојене су теме које заузимају значајно место у њиховој језичкој идеологији.

Хабсбуршка монархија: немачки као државни језик

Области под хабсбуршком круном биле су све до 17. века насељене заједницама које су говориле регионалне варијетете немачког. Поред тога, Хабсбуршка монархија је обухватала мање италијанске и јужнословенске говорне заједнице; од 14. и 15. века Тирол, Трст и Ријеку (Фијуме), и области са словеначким заједницама. Почетком 16. века, након анексирања западних и северних покрајина палог угарског краљевства, у царевини је завладала језичка разноликост. С припајањем области угарског и хрватског краљевства, те Бохемије, на крају 17. века, у Хабсбуршку монархију укључене су скоро све мађарске, словачке и хрватске говорне заједнице, затим румунске, знатан број српских, и друге мале јужнословенске говорне заједнице (уп. Веселиновић 1994). Након анексирања јужне пољске провинције – Галције, довршен је процес етничке и језичке диверзификације (уп. van der Plank 2012, 374).

Главни језик администрације и образовања у царству био је латински, док је немачки био главни језик комуникације. Декретом из 1784, Јозеф II је уместо латинског увео књижевни немачки као званични државни језик управе и администрације. Немачки тако још више утврђује своју дотадашњу позицију *linguae francae* у доменима трговине, привреде, а постаје и главни језик средњег, високог образовања и науке у свим областима средње и источне Европе. На тај начин, Јозеф II покушао је да следи језички централизам који су примениле друге велике силе, као Велика Британија, Француска, Шпанија. Упркос том настојању, било је дозвољено да се користе језици етничких заједница на регионалном нивоу, у магистратима и међу локалним службеницима (уп. van der Plank 2012, 374).

Будући да се наш рад бави немачком заједницом, желимо да укажемо да су у Хабсбуршкој Монархији такозвани *Немци* представљали врло хетероген скуп. Дакле, према пописима у Немце су убрајани: (1) јавни службеници који су говорили немачки и потицали из германофоне Аустрије; (2) потомци досељеника из средњег века – познати као Саксонци или Саси – на простору Словачке и Трансилваније, претежно протестантске вероисповести; (3) потомци миграната из 18. века, расејани у некадашњим угарским областима које су биле гранично подручје између Хабсбуршке Монархије и Османске империје; (4) културно гемиранизована буржоазија и племство словенског или мађарског порекла; (5) након легалне еманципације Јевреји (van der Plank 2012, 383). Немци којима је посвећен овај рад спадају у трећу групу. Они су се доселили у угарске области, привучени бројним повластицама и пореским олакшицама. Иако

су дошли из различитих крајева – Баден-Витенберга, Алзаса, Лотарингије, Саксоније, Тирола, Пруске и других крајева данашње Немачке – и говорили најразличитије варијетете немачког, прозвани су Подунавским Швабама од припадника других етничких група.¹

Хабсбуршка монархија: развој образовања на матерњим језицима

У Хабсбуршкој монархији 19. век протиче у знаку формирања националних покрета и оснивања првих секуларних националних институција и школа на националним језицима, што достиже врхунац у револуцији 1848–1849. године (van der Plank, 375–380). Предводници идеје националног образовања били су припадници угарског племства. Након што је револуција 1848. године угушена, статистика показује да је осамдесетогодишња централистичка језичка политика Хабсбурговаца дала резултате: 80% свих универзитетских предавања било је на немачком, док је на Пештанском универзитету трећина предавања била на мађарском. Хабсбуршка монархија има у том тренутку више од шест хиљада студената, од којих само 40% чине студенти којима је немачки матерњи (van der Plank 2012, 376). Словенски језици улазе у значајној мери на универзитете тек од 1860. године, нпр. у Кракову, Лавову, Прагу.

У средњим и основним школама Хабсбуршке монархије практикована је двојезичност али само у оквиру мањинских заједница, док су немачке и мађарске заједнице заправо неговале једнојезичност. У аустријским областима са словенским становништвом више од две трећине чине немачке, а једну трећину двојезичне средње школе; тек крајем 19. и у првој половини 20. века, преовлађују средње школе с двојезичном наставом (van der Plank 2012, 377). Што се основних школа тиче, о употреби језика су одлучивале локалне власти и свештенство (van der Plank 2012, 380).

У Угарској је ситуација обрнута, две трећине средњих школа су већ средином 19. века на мађарском, а преостале на језицима мањина (van der Plank 2012, 376). Угарско основношколско образовање се спроводило у оквиру приватних и вероисповедних школа, које су имале наставу на језицима мањина (Marác 2012, 285). Након 1840. године, приватне и католичке угарске школе долазе под централну државну управу и интензивно се мађаризују; протестантске (немачке и словачке) и православне (румунске и српске) основне школе остају изван ове државне контроле (van der Plank 2012, 380).

1 Овај термин је у научном дискурсу први употребио немачки географ Херман Рудингер (Herman Rüdiger), указавши на разлику између Шваба у Швапској и оних који су се населили у Угарској (уп. Janjetović 2009, 15).

Средином 19. века, већина хабсбуршке урбане и средње класе користила је немачки као свој главни језик, од Прага, преко Будимпеште, Брна, Братиславе до Љубљане. И у другим градовима, као што су Лавов, Черновиц, Коложвар и десетинама градова у којима се говорио неки словенски или мађарски језик, четвртина до половине становника градова је припадала немачкој култури и говорила немачки, посебно виша и богата класа, која је била ангажована у војној и цивилној служби, или у трговачким предузећима и слободним интелектуалним професијама. Ту су спадали аустријски Немци, али и двојезични етнички Чеси, Словаци, Словенци, Хрвати, Мађари; док је пољска, украјинска, српска и румунска средња класа у мањој мери учествовала у преднационалној немачкој култури (van der Plank 2012, 381–382).

Аустро-Угарска монархија

Угарска елита је већ у првој половини 19. века настојала да уведе мађарски као језик управе и образовања у Угарској, и снажно се опирала германизацији. Након Споразума 1867. године и успостављања двојне Аустро-Угарске монархије, вишејезичност је озваничена на највишем државном нивоу. У угарском делу Монархије било је признато 13 језика: мађарски, словачки, румунски, малоруски, хрватски, српски, словеначки, буњевачки, бугарски, чешки, пољски, ромски и италијански (уп. Lökkös 2000, 28 цит. према Marácz 2012, 275), али и поред тога у тим областима био је снажно изражена мађаризација у државној администрацији и државним школама.

„Закон о народностима” XLIV (1868) проглашава једну мађарску политичку нацију, коју чине мађарска и друге народности, затим проглашава мађарски за државни језик и дозвољава употребу других званично признатих језика народности на локалном нивоу, како у управљању, тако и у правосуђу, црквеним организацијама и школама (Marácz 2012, 270).² Мањине које су чиниле 49% укупног становништва Угарске, при чему једна трећина укупног становништва није говорила мађарски, осећале су се дискриминисано. Оне су биле претежно организоване у оквиру својих верских деноминација, црквених организација и вероисповедних школа, које су биле активне у одржању националног идентитета и језика. Према Закону XLIV, народности су имале право да оснивају средње и основне вероисповедне школе на мањинским језицима и држава није имала право да се меша у њихов рад. Иако је према поменутом закону Угарска требало да оснива и државне школе на мањинским

2 Према овом закону народност се дефинише преко језика, тако је у пет државних пописа који су одржани у угарском делу Двојне монархије – 1869, 1880, 1890, 1900. and 1910. – само испитивана употреба матерњег језика, али не и националност (Lökkös 2000, 27 цит. према Marácz 2012, 277).

језицима у подручјима с претежно мађинским становништвом, као и да брине о имплементацији наставног програма, она је оснивала само школе с мађарским наставним језиком; изузетак чини једна школа на словачком језику (Marác 2012, 285).

Након десетак година од доношења Закона XLIV (1868), Угарска поштрува мере мађаризације, јер је незадовољна резултатима језичке централизације. Према Закону о образовању на мађарском језику XVIII (1879), мађарски је постао обавезан предмет у свим основним школама (Faluhelyi 1946, 121–124 цит. према Marác 2012, 288). Закон XVIII је такође предвиђао да наставници морају имати довољно знање мађарског да би могли предавати у основним школама. Ови законски акти су били у супротности са Законом о народностима XLIV, јер су нарушавали верску аутономију (Marác 2012, 288). Ипак, 1890. године, 11 година након увођења мађарског као обавезног предмета, он се или уопште није предавао или се предавао без већег успеха у 34% немађарских школа (Marác 2012, 288–289).³ Коначно 1905. године министар културе и образовања морао је да призна да 40% становништва Угарске не влада мађарским и да 83% немађарског становништва не говори званични језик државе (Marác 2012, 289). Наиме, мађарски језик је као предмет бојкотован у немађарским школама. Стога је донет Закон XVII о легалном статусу недржавних основних школа и именовању учитеља у општинским и вероисповедним школама (1906), тзв. *Lex Aranyi* назван према грофу Алберту Апоњију, тадашњем министру културе и образовања који је био заслужан за његово увођење. Овим законом је оснажено увођење мађарског језика као главног предмета у немађарским школама и прописано да мађарски буде језик наставе за национално осетљиве предмете, као што су култура и историја, што је довело до повећања тензија између владе и немађарских заједница (Marác 2012, 289–290; van der Plank 2012, 380–381).

На основу Пописа 1910. године, може се закључити да 65% укупног становништва Угарске могло да говори мађарски, док 35% није владало мађарским. Припадници словачке и немачке заједнице су испољавали највећи степен двојезичности или вишејезичности, док су припадници других мањина остали углавном једнојезични (Marác 2012, 292). Вишејезичност у Угарској је, како тврди Ласло Морац (н. г. 295), у ствари била скуп различитих језика коришћених унутар одвојених говорних заједница, тако да се установио тип тзв. „сепаратног образовања” и „сепаратне вишејезичности”.

Управо у овом периоду – током 19. и почетком 20. века – развиле су се главне економске и културне одлике заједнице Подунавских Немаца.

3 Угарским законодавством је утврђено и да мађарски буде језик пословне комуникације и војне команде (уп. Закон V. 1890. о мађарској војсци у Marác 2012, 280), што је утицало на знатно повећање броја официра у аустроугарској војсци који су говорили мађарски (у периоду 1870–1910 са 20% на 34%). Такође, према Закону XLIX из 1907. о Правилима железнице, у угарској железници могу бити запослени само људи који имају угарско држављанство и владају мађарским језиком (Marác н. г. 280–281).

Они су имали привилегован статус захваљујући распореду политичке моћи и статусу немачког језика, па су у привредном смислу профитирали су због трговачких веза које су остваривали с коетницима (уп. Gal 1987, 646; Gal 1995, 95). Та комуникација се у смањеном обиму наставила и након распада Аустро-Угарске, између новооснованих држава. Користили су регионалне варијетете немачког, али су заправо били вишејезични, при чему је избор језика зависио од језичког идентитета учесника у комуникацији (уп. Gal 1987, 646).

Краљевина Југославија и немачка национална мањина

Новосонована Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца потписала је Сен Жерменски уговор са силама Антанте, који је, поред осталог, имао клаузе о заштити мањина, а његове одредбе унете су у Устав од 28. јуна 1921. године⁴.

На основу одлука Версајске мировне конференције 1919. у Паризу, Подунавски Немци су у границама држава формираних након распада Аустро-Угарске монархије стекли статус националне мањине. Образовна политика Краљевине СХС видела је у немачкој мањини шансу да се супротстави мађарским територијалним претензијама и мађаризацији, јер је процењивано да без тесних веза с матицом и развијеног осећаја националне повезаности она нема сепаратистичке тенденције и не угрожава вишестранке државне интересе (Димић 1997, 9; Krel 2012, 174–175). Немци су били бројно највећа мањина у Краљевини СХС, а према подацима Пописа становништва из 1921. године, у Краљевини је живело 505.790 Немаца, што је 4,22% целокупног становништва; према Попису из 1931. године, у Банату је 120.450 особа или 20% наводило немачки као матерњи (Димић 1997, 8; Binder 2003, 124–125). Немачка мањина је живела у неколико покрајина (Војводина, Славонија, Словенија), али је у њима била компактно насељена и чинила често већину; у највећем проценту, Немци су живели на селу (у Војводини 84%), а скоро 90% се издржавало претежно од пољопривреде (*истио*, 8–9). Подаци из 1934. године показују да је међу немачким становништвом у Краљевини Југославији било: сељака

4 Члан 4 Устава проглашавао је једнакост и равноправност свих грађана пред законом и гарантовао заштиту власти; члан 12 гарантовао је слободу вере и савести; члан 16 је прогласио право националних мањина да основну наставу изводе на свом матерњем језику; члан 19 је прокламовао да су сва звања у свим струкама подједнако доступна под законским условима, свим држављанима (Димић 1997, 5–7). Наредбама и уредбама Министарства просвете током 1919. и 1920. године уређено је деловање свих забавишта, основних, привредних и шегртских школа у којима се настава изводи на матерњем језику националних мањина, као и питања образовања њиховог наставног кадра и израде уџбеника. Оваква образовна политика Краљевине СХС није наишла на топао пријем код припадника националних мањина (*истио*, 14–15).

– земљорадника 45%, радника 30%, занатлија 18%, трговаца 3%, интелектуалаца 2% (Димић *н. г.* 9).

Све до окончања Другог светског рата, Немци су у Краљевини Југославији водили богат и динамичан привредни, политички и културни живот, јавно испољавајући симболе националног идентитета, а немачки језик био је један од најпрепознатљивијих симбола. На почетку школске 1939/40. године, било је укупно 244 школе с немачким наставним језиком или мешовитих с државним, немачким и другим језицима. У школама је радило 747 одељења с немачким наставним језиком и 20 забавишта. Школовало се 28.261 ђака, а забавиштем је било обухваћено 2.311 деце. У школама је радило 714 учитеља, 123 вероучитеља и 20 васпитачица. Од тога броја 726 наставника било је из редова немачке националне мањине (Димић *н. г.* 53–54). Поред тога, активно раде цркве немачке мањине – у преко 160 места; између 400 и 500 културних, певачких, радничких, привредних и других друштава, као и више десетина немачких листова; највећи број удружења је концентрисан у Банату (Димић *н. г.* 23–54; Јањетовић 2005; Bešlin, 2001, 17–20; Krel 2012, 174).

Највећи број Немаца живео је у сеоским срединама, које су језички и културно конзервативне; и у њима се лакше очувао специфичан дијалекат немачког језика, познатији на овим просторима као *швайски*. Овај варијетет објединио је језичко наслеђе неколико немачких дијалеката карактеристичних за појединачне области из којих су колонисти досељавани (Krel 2012, 175). Упоредо са тим, у градским срединама, немачки језик је постепено узмицао у јавном простору прво пред мађарским и српскохрватским. Ова појава заправо представља логичну последицу прерасподеле снага унутар простора јавне комуникације, јер немачки у Краљевини Југославији није уживао статус службеног језика, као што је то био случај у претходним државама на том подручју (Krel 2012, 175).

Од Другог светског рата до данашњих дана

Према одлукама Потсдамске конференције (1945) немачко становништво је проглашено колективним кривцем за Други светски рат, изгубило је сва грађанска права, а под совјетском директивом долази до масовног прогона етничких Немаца из централне и југоисточне Европе у окупирану Немачку (Prauser, Rees 2004, 4).⁵ Слична судбина задесила је и југословенске Немце, јер се велики број припадника немачке националне мањине, југословенских држављана, ставио у службу окупационих снага,

5 У периоду 1944–1948. године најмање 12 милиона етничких Немаца (нем. *Volksdeutsche*) било је протерано из својих домовна, највише из Пољске и Чехословачке, и транспортовано у Немачку (Prauser, Rees 2004, 4); из Мађарске је протерано око 200.000 Немаца, што је чинило око половине укупне немачке популације у тој земљи (Apor 2004, 33–34).

како на фронту тако и у разноврсним активностима подршке (уп. Крел 2014: 114; Павлица 2005: 369). Југословенски Немци су од 1944. до 1948. године масовно стрељани, интернирани у логоре, у којима су страдали због очајних животних услова; велика већина преосталих припадника ове заједнице протерана је у СР Немачку. Немцима су одузета грађанска и политичка права, национализована им је имовина, укинуте немачке школе, гласила и институције (уп. Крел 2014, 117–136; Јанјетовић 2006).

Након окончања прогона Немаца, средином 50-их година 20. века, њихов положај у југословенском друштву се постепено поправљао, али се због мучног историјског наслеђа и траума већина преосталих Немаца определила за етничку мимикрију; у јавном простору су се изјашњавали као Мађари, Чеси, Хрвати, Буњевци, Срби, итд. Нису јавно испољавали симболе свог етничког идентитета, као што је разговор на немачком језику у јавном простору, па чак и у породици, и ословљавање именима и презименима (уп. Крел 2012, 176; Крел, Ђорђевић Црнобрња, 2014, 113–123); живели су као својеврсна „скривена мањина”⁶, а није била реткост да је долазило и до етничког трансфера када су, најчешће ступањем у брак и захваљујући породичним везама (уп. Крел 2012, 175–177; Крел 2014, 141–151; Крел 2006, 2009).⁷

Теренска истраживања: немачка заједница на почетку новог миленијума

Оснивањем удружења „Die Donau” 1992. године немачка заједница почиње поново колективно да делује. То је прво невладино удружење које окупља војвођанске Немце после Другог светског рата, и које се залагало за очување, ревитализацију и јавно испољавање симбола њиховог етничког и културног идентитета; то је значило и крај етничке мимикрије (Крел 2014, 156). Након тога, следи оснивање низа немачких удружења и, коначно, 2007. године формирање Националног савета Немаца (уп. Крел 2008). Један од њихових главних циљева била је ревитализација немачког језика (Крел 2012, 177–182).

Према Попису становништва из 2011. године, на територији Србије живи 4.064 припадника немачке националне мањине (0,6% укупног становништва), што је за 163 више него на претходном попису 2001. Према истом попису, 2.190 лица се изјаснило да им је матерњи немачки, што је 89 лица мање него на претходном попису. Највећи број њих, око 80%, живи у

6 Појмом *скривене мањине* могу се обухватити различите заједнице: оне које нису јавно признате и то не захтевају, оне које избегавају да превише у јавности истичу обележја свог етничког идентитета, као и оне заједнице којима закон или држава не допушта да буду јавно признате (Promicer 2004, 13; Сикимић (ур.) 2004).

7 О стигматизацији Немаца и немачког језика у земљама источне Европе након Другог светског рата, уп. Gal 1993, 343, 353.

Војводини; просечна старост је 53,5 година а индекс старења изнад иначе високог државног просека – 5,32. Према општем образовном нивоу, припадници немачке мањине изнад су државног просека: највише њих је са средњом школом (48,17%), а велики проценат има више и високо образовање (око 18%) (Ђурић et al. 2014; Попис 2011). Насељени су углавном у градовима који су и раније били њихова културна и привредна средишта.

У оквиру савременог српског законодавства, немачки није уврштен у шест службених језика Војводине, као што су српски, мађарски, словачки, хрватски, румунски и русински (члан 24 Статут ВОЈ 2014). Након укидања немачких школа након Другог светског рата, до још увек није обновљена настава немачком језику за припаднике ове мањинске заједнице. С друге стране, после енглеског немачки је најзаступљенији у настави страних језика у српским школама и приватним курсевима, а постоји и међународна Немачка школа (Deutsche Schule) у Београду, у којој је немачки главни наставни језик од вртића до гимназије. Дакле, немачки није више код локалне нити етничке солидарности и има малу инструменталну вредност на локалном нивоу. Међутим, његова инструментална вредност на међународном плану је изузетно порасла, јер је постао идиом транснационалне комуникације. У источној и средњој Европи немачки се, према томе, више не повезује с локалним етничким идентитетима, него с паневропском перспективом, бољим могућностима запослења и економским просперитетом (Gal 1993, 354).

Теренска грађа је прикупљена током низа истраживања које је спровео Александар Крел, у периоду 2004–2008, и затим у тимском раду Александра Крела и Марије Мандић у периоду 2013–2014. Готово сви интервјуи су вођени у просторијама немачких удружења, а већина саговорника је активна у удружењима, па се може рећи да имају посебно развијен осећај етничког идентитета. У раду користимо грађу прикупљену међу руководиоцима и члановима „Немачког удружења Кикинда” из Кикинде и „Немачког удружења Велики Бечкерек” из Зрењанина. Том приликом коришћени су методи полуструктурираног и слободног интервјуа. Пре него што се посветимо анализи дискурса, неколико напомена о аналитичкој теорији коју ћемо применити.

Аналитички појмови

Наша намера је да овом приликом назначимо неке од тема дискурса о језичким праксама банатских Немаца, који смо забележили током теренских истраживања. У раду *дискурсом* означавамо контекстуализовану употребу језика, било у писаној било у усменој форми.⁸ Дискурс о језич-

8 Под *дискурсом* у лингвистици се најчешће подразумевају две ствари: (1) говорна структура која надилази једну реченицу, (2) свака употреба језика у неком контексту,

ким праксама припада концепту језичке идеологије, која се у ужем смислу може одредити као метајезички дискурс, тј. дискурс о језику (Silverstein 1979, 193; Woolard, Schieffelin 1994, 55); овоме је близак концепт *сћавава о језику* (уп. Бугарски 1986). У ширем значењу језичка идеологија се изједначава с конструкцијом идентитета, јер се дефинише као шири културни систем експлицираних и имплицираних представа о језику и друштву, који је обликован према моралним и политичким интересима говорника (Irvine 1989).

Истраживања су утврдила да је језичка идеологија неке говорне заједнице сложена, контрадикторна и хетерогена, и да се формира у динамичном односу са друштвеним макро-структурама и јавним, политичким и академским дискурсом. Стога језичка идеологија заједнице може варирати од потпуне субординације хегемонијским идеологијама до отпора (Gal 1978, 1987, 1993, 1995; Woolard 1985; Tsitsipis 1998; Petrović 2009; Laihonon 2009).

У раду користимо вербатим транскрипцију, која бележи све изговорено, укључујући замуцкивања и недоследности у говору (уп. Илић [Mandić] 2014, 150–151). Вербатим транскрипција доприноси утиску да је говор некохерентан, те да саговорник не познаје добро језик који користи; међутим, доследно транскрибован усмени говор заиста је пун недоследности, замуцкивања, и др., без обзира на ниво образовања, те да ли су говорници матерњи говорници, једнојезични или вишејезични.⁹ Што се тиче заштите приватности саговорника, одлучили смо се да наши саговорници остану анонимни, а да изнесемо податке о години рођења и месту снимања.

Дискурс о језичким праксама: теме

Пре него што изложимо основне теме из наше грађе, износимо укратко резултате истраживања Александра Крела, која су у тесној вези с радом. Наиме, они нам сугеришу да су војвођански Немци по правилу вишејезични; генерације од пре Другог светског рата и непосредно после

било у писаној или усменој форми, чије основне јединице могу бити тонске, клаузе, искази, пропозиције, следови (секвенце) и редови (тј. турнуси), говорни чинови, разговорни пасуси, у зависности од тога шта се проучава и који методолошки приступ аутор заступа (уп. Илић [Mandić] 2014, 25–32).

- 9 Основне конвенције у транскрипцији су следеће: СГ – саговорник; ИС – истраживач; ... – пауза од 2 секунде и дужа; (...) део који је изоставио аналитичар; *ићалик* прекључивање кодова; = говор се аутоматски надовезује на претходни / следећи исказ; – прекинута реч; КАПС наглашавање неког дела исказа; *** неразумљиво; () у загради бележимо паралингвистичке елементе, смех, плач, јецај, уздисање, итд. Преклапање није бележено, већ је у тим деловима углавном коришћена ознака за надовезано говор (=). О саговорницима су дати основни подаци: пол (м – мушки, ж – женски), годиште, место становања, датум и место интервјуа.

њега владају на нивоу матерњих говорника српским и мађарским, а нешто слабије немачким; млађе генерације су по правилу говорници српског, енглеског и у мањој мери немачког и мађарског (Krel 2012, 180–181). Да ли боље владају српским или мађарским зависи од тога да ли Мађари или Срби чине већину у њиховом окружењу, густине интеракцијских мрежа коју остварују са члановима мађарске и/или српске заједнице, али и њихових личних потреба и културне преференције (*истио*). Сви испитаници своју двојезичност или вишејезичност оцењују као једну од највећих вредности у својој средини.¹⁰ Слабо познавање немачког језика већине припадника немачке мањинске заједнице у Војводини, саговорници објашњавају историјским и друштвеним приликама које су их задесиле, али и одсуством помоћи из матице, која је присутна тек у последње време (*истио* 181–182). У исто време постоји покушај у једном броју породица да се немачки поново користи у унутаргрупној комуникацији, затим да се немачки учи на курсевима, на ваншколским активностима, у језичким камповима, итд. (*истио* 182). Крел истиче да у савременом српском друштву влада повољна климе у односу на Немце и немачки језик, и да се употреба немачког посматра као предност у савременом привредном и политичком контексту, као и погледу личне каријере и налажења за-послења (*истио* 182).

Пошто се у највећем броју случајева комуникација унутар породице одвијала и/или одвија упоредо на више језика (немачком, српском, мађарском), што је потпуно логично с обзиром да испитаници и сами потичу из национално мешовитих бракова, неки од њих нису били у стању да са сигурношћу одреде да ли су проговорили на мађарском, односно на српском језику, нити да одреде тачно време када су спонтано и несвесно почели усвајати оба два језика. Међу њима постоји мали број оних који су заиста проговорили на немачком језику, али је по правилу реч о најстаријим испитаницима, рођеним пре Другог светског рата (*истио* 181).

Транскрипти који следе представљају потврду досадашњих запажања А. Крела. Као што смо већ напоменули, нећемо се бавити детаљном анализом језичке идеологије старијих говорника немачке заједнице, већ ћемо издвојити само неке теме дискурса о језичким праксама и његове одлике. Наиме, језичка ситуација у немачкој заједници је врло динамична, и у директној вези с политичком ситуацијом и друштвеном климом у Србији и Европској Унији. Језичко понашање Немаца је већ столећима у знаку вишејезичности, прекључивања и мешања кодова. Савремена употреба немачког језика је пак врло варијабилна: од потпуне замене немачког српским и мађарским до покушаја његове ревитализације. Грађу излажемо према моделу изнетом у Илић [Мандић] 2011.

10 Позитиван став припадника разних етничких заједница о вишејезичности у Војводини забележен је и у другим истраживањима (уп. Djordjević 2004: 151–202 цит. према Сикимић 2012, 422).

а) Вишејезичности

1.1–1.21; 2.1–2.21; 3.1–3.28; 4.1–4.17

Вишејезичност представља најзначајнију тему овог дискурса, јер Немци свој идентитет конструишу као вишејезични говорници. Неки искази успостављају континуитет вишејезичности између некад и сад, тј. старијих и млађих генерација (2.1–2.21), а неки указују на прекид ових пракси и доминацију српског (1.1–1.21). Вишејезичност се практикује као прекључивање и мешање кодова у унутаргрупној комуникацији, између пријатеља и у породици (2.1–2.5; 3.1–3.7; 4.12–4.17), и употреба кодова за одређене теме и типове експресије (3.8–3.28).

б) Доминација српског; употреба српског и мађарског као језика друштвене коректности

1.11–1–21; 2.6–2.17; 3.28; 4.1; 4.12–4.17

Према исказима саговорника, на српском се говори у породицама у којима је један супружник матерњи говорник српског (4.1), затим у неком већем друштву, или када бар једна присутна особа не зна добро немачки или мађарски (1.11–1.16). Српски је доминантан у јавном простору и главни језик вангрупне комуникације (1.11–1.21), што је последица мнонолингвалних тенденција модерних европских нација-држава и култура стандардног језика. Исто тако, у породицама с мађарским супружником и у друштву с Мађарима Немци говоре на мађарском (2.6–2.17; 3.28).

в) Избор и употреба језика у унутаргрупној комуникацији

3.1–3.7; 3.28; 4.1; 4.12

Који ће код бити главни у унутаргрупној комуникацији, породичној и међу пријатељима, зависи од матерњег језика супружника. Међутим, готово по правилу су три језика у употреби, немачки, српски, мађарски, са сталним прекључивањем кодова.

г) Редуковање и губљење немачког

2.20–2.21; 3.8–3.28

Редуковање и губљење немачког има своја два главна узрока: стигматизација немачког и забрана његове употребе у јавном простору након Другог светског рата, као и мнонолингвалне тенденције Србије, која је у томе подударна с модерним европским нацијама-државама и културама стандардног језика.

д) Сигматизација локалног немачког говора након Другог светског рата

3.9–3.11; 4.13–4.15

Након Другог светског рата долази до стигматизације немачког, затварања школа на немачком и забране употребе немачког у јавном простору.

Немци не користе више немачки у јавном простору, а поједини престају да га користе и у породичној комуникацији.

ђ) Прекључивање кодова

1.11.–1.16; 2.1–2.11; 3.1–3.7; 3.21–3.28; 4.1; 4.12

Прелазак с једног језика на други је саставни део свакодневне комуникације; у вангрупној комуникацији (1.11.–1.16; 3.28; 4.1; 4.12); а у унутаргрупној комуникацији, у породици и међу пријатељима, користи се више језика (3.1–3.7). Такође, употреба појединих кодова се временом специјализовала за одређене теме и типове експресије, нпр. наши саговорници причају вицeve углавном на мађарском (3.8), псују на мађарском и српском (3.12–3.20), сањају на немачком, српском и мађарском (3.21–3.28).

е) Мешање кодова

3.28

Један саговорник указује на (анти)пуристичке праксе: доследно раздвајање кодова заступа његов колега Мађар („Ервин, ако говориш мађарски, онда говори мађарски, немој мешати”) и мешање кодова које заступа његова жена Мађарица (Онда сам ја то почео да примењујем да, трудим се, и са супругом када говорим мађарски, онда говорим мађарски. А она ми често пута убаца ми српске речи).

ж) Проблематизација концепта „матерњи језик”

4.1–4.12

Наши саговорници проблематизују концепт матерњег језика; постављају питање да ли је то први језик, језик који говори наша мајка или отац, мајка, језик који најбоље говоримо или језик који најрадије говоримо? У ситуацијама које су особене за наше саговорнике, у којима чланови у оквиру уже породице користе различите језике или имају различите прве језике, долази до изражаја концептуална застарелост појма „матерњи језик”. Према томе, у немачкој говорној групи долази до дестабилизације релација: језик – породица – нација.

Транскрипти

(1) ЗР-3; СГ (м, 1935), Зрењанин; 4.08.2014.

1.1 ИС: Аха. И то ви, то ви памтите кад сте били мали да се толико језика знало или ипак то је било раније?

1.2 СГ: То је било раније, али моји рођаци, мисим стрина, теча и стрина, они су причали па ево он прича румунски, он прича чешки, он прича словачки, као природно.

- 1.3 ИС: (смех) Да, да, да. Да да да. А да ли су се људи тада, шта су причали још овај ваши, да л су се тада оно посећивали по тим и неким забавама? Ако су ишли на пример на ту неку српску, на пример, да ли су ишли Немци да виде српску неку славу или или ту неку бучуру или?
 - 1.4 СГ: Па ишли су, ал то није било тако баш. Свако има своју славу своје обичаје.
 - 1.5 ИС: Да да да.
 - 1.6 СГ: А били су позвани.
 - 1.7 ИС: По неки пута
 - 1.8 СГ: Да. Чак су били увек позвани на сутрадан Божића, или тако, на колаче, или тако, то је било.
 - 1.9 ИС: Били су позвани
 - 1.10 СГ: Били су. Нормална ствар. Били су упућени један на другог, то је то у оно време.
 - 1.11 ИС: Аха. А сада како стоји ствар? На пример, да ли на улици причате нормално мађарски с неким? Да ли пре- прелазите одмах на српски кад дође неко ко не разуме или?
 - 1.12 СГ: Одмах прелазите на срп-. Приђеш, ако неко се придружи онда одмах пређеш на срп- То је необично, имамо рођендане, онда па толико националности има тамо. Онда ту, увек српски се прича ... Јер то сви знају, па не мош неког да дискриминишеш или нешто зато што.
 - 1.13 ИС: Али што би се на пример неко љутио ако је група људи сад доста нас прича на српском, а на пример двоје двоје троје ту нешто се запричали на мађарском, зашто не би, зашто да не? И чак и ако не разумеш.
 - 1.14 СГ: Није културно.
 - 1.15 ИС: То се не ради.
 - 1.16 СГ: Не ради.
 - 1.17 ИС: Али ја мислим да се то пре радило.
 - 1.18 СГ: Не знам.
 - 1.19 ИС: Зато што су знали језике.
 - 1.20 СГ: Ако јесу онда и остали су знали тај језик.
 - 1.21 ИС: Да, да
- (2) ЗР-1; СГ (м, 1939), Зрењанин; 4.08.2014.
- 2.1 СГ: Јер код нас обично сва три језика су у оптицају.
 - 2.2 ИС: Да
 - 2.3 СГ: Немачки, мађарски, српски

- 2.4 ИС: Аха ... И сада? Знам да је то било пре.
- 2.3 СГ: И сада. Раније је то било по по четири-пет језика било, раније. А сада исто. Код нас три језика нормална.
- 2.4 ИС: Аха
- 2.5 СГ: Там-, тамо шездесетих година пошто мој хоби је био авиомоделарство и кад сам ишо ти шездесетих година на међународно такмичење, онда чудили су се како то три језика говорим. Били Мађарска, Немачка, Аустрија, Италија, Слов-, у Хрватској био, било такмичење у Вараждину, Чаковец, Вараждин. И овај како три језика? Па нормално, па то је, код нас је то нормално било. Код нас је овај, поготово трговци. Пет шест језика су говорили. Па код нас је званично четири језика у општини, на суду. Четири језика.
- 2.6 ИС: Да а овај аа, али ове млађе генерације не више
- 2.7 СГ: Које?
- 2.8 ИС: Млађе генерације
- 2.9 СГ: Има
- 2.10 ИС: И они говоре?
- 2.11 СГ: И они говоре. Имамо мађарску школу.
- 2.12 ИС: Ви знате мађарски?
- 2.13 СГ: Знам.
- 2.14 ИС: Колико добро?
- 2.15 СГ: Ко као српски, можда још и боље.
- 2.16 ИС: А, браво!
- 2.17 СГ: Па ишо сам у мађарску школу
- 2.18 ИС: Аха
- 2.19 СГ: Тако да
- 2.20 ИС: А немачки?
- 2.21 СГ: Немачки говорим добро, али не тако добро као српски ... Иначе имо сам част да будем чак и у фабрици преводаца, званичан преводац на састанцима.
- (3) ЗР-2; СГ₁ (м, 1939), СГ₂ (м, 1935), Зрењанин; 4.08.2014.
- 3.1 СГ₂: Неко да дође у нашу породицу или његову који не зна сва три језика, не би нас разумео.
- 3.2 ИС₁: А значи то се сматра као=
- 3.3 СГ₁: То то је обавеза=
- 3.4 СГ₂: =У једно реченици имаш три различита језика.
- 3.5 СГ₁: Јел пазите, код нас је неприметно се прелазило са једног језика на други језик

- 3.6 ИС₁: Зато што је мултикул-, мислим мултинационална
- 3.7 СГ₁: Мултинационална, тако да сва три језика је било код нас у оптицају
(...)
- 3.8 ИС₂: На пример, кад се прича у пор-, вицеви.
- 3.9 СГ₁: Вицеви вицеви су били већином на мађарском зашто? Зато што, па испочетка било је и забрањено говорити немачки. По- по- по- после рата
- 3.10 СГ₂: Да онда је било забрањено
- 3.11 СГ₁: Забрањено било. На јавном месту не смеш разговарати немачки. И онда ... а та- тата кад је изашао из логора, онда су наставили ону традицију, што смо већ причали, Имендан. Тата је Јожеф био, а мама Вера. Тако да та два имендана онда се окупило познанство, пријатељи, не родбина, добро и родбина, али пријатељи.
(...)
- 3.12 ИС₂: А на ком језику сте псовали?
- 3.13 СГ₁: Па псовати мађарски и српски.
- 3.14 СГ₂: А највише мађарски, јер мађарске псовке су нај-.
- 3.15 СГ₁: Непоновљиве.
- 3.16 СГ₂: Непоновљиве. То можеш да извучеш километарску
- 3.17 СГ₁: То то то је то је интересно. Мађарска псовка је као песмица. У виду песмице псујете.
- 3.18 ИС₁: Мислите мислите римују се
- 3.19 СГ₁: Римује
- 3.20 СГ₂: Римује и можеш да их навезујеш једну псовку на другу.
- 3.21 ИС₁: Очигледно су доста. А на ком рецимо језику сањате? На ком језику сањате?
- 3.22 СГ₂: Сва три
- 3.23 СГ₁: Сањ- сањати? Интересно, ја сањам на сва три језика и то у боји. Већином већином у боји. Јел то сам питао ви- више њих, да ли црно-бело сањају или у боји? (смех)
- 3.24 ИС₁: Да ја сам се исто зачудио кад сам чуо да неко овај, да има људи који сањају црно-бело.
- 3.25 СГ₁: Да
- 3.26 ИС₁: Ја сам се потпуно зачудио зато што ја никада нисам сањао црно-бело у животу (смех), тако да овај
- 3.27 ИС₂: И ја сањам у боји исто. А значи на сва три језика сањате?
- 3.28 СГ₁: На сва три језика. И то често пута када овако размишљам о некој теми, размишљам на немачком. Размишљам, јер и кад говорим, ја сам имо једног јако доброг колегу. Он је био чистокрвни

Мађар и у истој канцеларији смо радили и каже: „Ервин, ако говориш мађарски, онда говори мађарски, немој мешати.” Јер код нас кад неприметно прелазите с једног језика у други, ако је српски онда српски, немачки онда немачки. Е онда сам ја то почео да примењујем да, трудим се, и са супругом када говорим мађарски, онда говорим мађарски. А она ми често пута убаца ми српске речи. А она чистокрвна Мађарица.

(4) КИК-1; СГ₁ (ж, 1935), СГ₂ (м, 1937), Кикинда; 8.10.2013.

- 4.1 СГ₁: Кад је био попис становништва ја нисам био ту. Био сам негде у *** где сам био не знам. И сад овај дођу ове девојке: „Шта је ваш муж?” – Каже: „Солвак, тако пише у личној карти”. То је остало. „Који му је матерњи језик?” А моја жена каже: „Немачки” – „Како немачки? – „Па то је први језик којим разговара” – „Па нећемо ваљда да пишемо немачки. Како је научио да пише? На ком језику?” – Каже: „На мађарском” – „Па како мађарски зар то да пишемо? Па како сад говори?” – „Па, каже, откад се оженио српски”
- 4.2 ИС₂: (смех)
- 4.3 СГ₁: „Овде пише матерњи језик” – Каже: „Пишите шта оћете” (смех)
- 4.4 ИС₂: (смех)
- 4.5 ИС₁: Лепа, лепа илустрација, а у ствари начина живота
- 4.6 СГ₁: Шта је, шта је матерњи језик? Од мајке, оца или то је оно што говориш? Ко то зна?
- 4.7 СГ₂: Па у ствари, обично се каже који је први језик.
- 4.8 СГ₁: Први језик. Први језик ми је стварно немачки.
- 4.9 СГ₂: Немачки је први језик.
- 4.10 ИС₁: И то сте стварно научили и ви и ви и ви јел тако?
- 4.11 СГ₂: Јесте
- 4.12 СГ₁: Јесте. Први језик ми је стварно био немачки, зато што је онда мој отац је, ваљда зато што је већ и почела та та та окупација. И он се трудио, мада он никад није научио перфектно немачки, али он се исто трудио. Мада ја сам с оцем углавном говорио мађарски. И то је све било добро. А они су кад су били са мношћем чак и говорили српски. То је све било добро. Зато што смо, нама је у уши ушло су та три језика.
- 4.13 СГ₂: А ја сам кад сам изашла из логора знала само немачки и нешто румунски. И овде смо морали да научимо, у априлу изашли из логора, а већ сам имала осам година, треба да пођем у школу у септембру. Па смо у исто време учили и и српски и и и мађарски.
- 4.14 ИС₁: Да, што је јако тешко за децу

- 4.15 СГ₁: Рецимо, после Ослобођења четрдесет четврте, четр пете године, пошто моја млађа сестра Илже, Илзе, она говори искључиво немачки, Ксени, она је још мало знала две-три речи на мађарском али углавном немачки. Кадгод смо ишли напоље, на улицу, њима је било забрањено да говоре. Једино сам ја могао да одговарам на питања. Пошто сам ја знао мађарски.
- 4.16 ИС₁: (смех) Јавни заступник
- 4.17 СГ₁: И мађарски и српски ја сам онда. Јер ми смо, ми смо се играли са тим, са паорском децом.

Литература

- Apor, B. 2004. The Expulsion of the German Speaking Population from Hungary. u: Prauser, S., Rees, A. (ur.) *The Expulsion of the 'German' Communities from Eastern Europe at the End of the Second World War*. Working Paper HEC No. 2004/1. Florence: European University Institute, 33–45. Dostupno: www.iue.it/PUB/HEC04-01.pdf.
- Bešlin, B. 2001. *Vesnik tragedije. Nemačka štampa u Vojvodini 1933–1941. godine*. Novi Sad, Sremski Karlovci: Platoneum.
- Binder, F. 2003. *Promemoriја*. U: *Jedan svet na Dunavu*, ur. Nenad Stefanović, 124–125. München, Beograd: Donauschwäbische Kulturstiftung.
- Бугарски, Ранко. 1986. *Језик у друштву*. Београд: XX век.
- Димић, Љ. 1997. *Културна историја Краљевине Југославије 1918–1941 III. Политика и стваралаштво*. Београд: Стубови културе.
- Ђурић, В., Танасковић, Д., Вукмировић, Д., Лађевић, П. 2014. *Етноконфесионални и језички мозаик Србије*. Београд: Републички завод за статистику.
- Djordjević, K. 2004. *Configuration sociolinguistique, nationalisme et politique linguistique. Le cas de Voivodine, hier et aujourd'hui*, Preface de Paul Gar de, Paris: L'Harmattan.
- Faluhelyi, F. 1946. *A Dunatáj. Történelmi, gazdasági és földrajzi adatok a Dunatáj államainak életéből*. 1–3.köt. Szerk. Radisics Elemér. (A 3. köt. f_munkatársa Kemény G. Gábor.) Budapest: Gergely.
- Gal, S. 1978. *Language shift: Social Determinants of Linguistic Chnage in Bilingual Austria*. San Francisco: Academic Press.
- Gal, S. 1987. Codeswitching and Consciousness in the European Periphery. *American Ethnologist* 14/4, 637–653.
- Gal, S. 1993. Diversity and contestation in Linguistic Ideologies: German Speakers in Hungary. *Language in Society* 22/3, 337–359.
- Gal, S. 1995. Cultural basis of language use among German-speakers in Hungary. *International Journal of the Sociology of Language* 111, 93–102.
- Илић [Мандић], М. 2011. Сад од наши деца ми се радујемо да колко матерњег језика скупу и научу: чипска говорна заједница и процес замене језика. *Етнографија Срба у Мађарској* 6. Будимпешта, 98–120.

- Ilić [Mandić], M. 2014. *Discourse and Ethnic Identity: The Case Study of Serbs in Hungary*. München, Berlin: Verlag Otto Sagner.
- Irvine, Judith, T. 1989. When Talk Isn't Cheap: Language and Political Economy. *American Ethnologist* 16. American Anthropological Association, 348–267.
- Janjetović, Z. 2005. *Deca careva, pastorčad kraljeva. Nacionalne manjine u Jugoslaviji 1918–1941*. Beograd: Institut za noviju istoriju Srbije.
- Janjetović, Z. 2006. Proterivanje nemačkog i mađarskog življa iz Vojvodine na kraju Drugog svetskog rata. *Hereticus. Časopis za preispitivanje prošlosti* 4 (3–4). Beograd, 106–118.
- Janjetović, Z. 2009. *Nemci u Vojvodini*. Studije i monografije. Br. 50. Beograd: Institut za noviju istoriju Srbije.
- Крел, А. 2006. Промене стратегије етничког идентитета Немаца у Суботици у другој половини 20. века. *Гласник етнографског института САНУ* LIV. Београд: Етнографски институт САНУ, 319–331.
- Крел, А. 2008. Улога удружења „Герхард” у ревитализацији етничког идентитета сомборских Немаца. у: Дивац, З. (ур.) *Слике културе некад и сад*. Етнографски институт САНУ: Београд, 155–168.
- Крел, А. 2009. Били бисмо и Кинези, само да нас оставе на миру: (ре)конструкција етничког идентитета Немаца у Војводини. *Антропологија* 9. Београд, 131–146.
- Krel, A. 2012. Sprechen Sie Deutsch? German Language and Revitalization of Ethnic Identity of the Germans in Bačka. *Glasnik Etnografskog instituta SANU* LX (2), 171–185.
- Крел, А. 2014. *Ми смо Немци. Етнички идентитети припадника немачке националне мањине у Војводини на почетку 21. века*. Посебна издања, 80. Ур. Драгана Радојичић. Београд: Етнографски институт САНУ.
- Крел, А. Ђорђевић-Црнобрња, Ј. 2014. Име и знак: лично име као симбол етничког идентитета војвођанских Немаца. *Гласник етнографског института САНУ* LII (2). Београд: Етнографски институт САНУ, 113–123.
- Löökkös, J. 2000. *Trianon szátokban: az 1910. évi magyar népszámlálás anyanyelvi adattainak elemzése a történelmi Magyarországon*. Budapest: Püski.
- Laihonen, Petteri. 2009. *Language Ideologies in the Romanian Banat: Analysis of Interviews and Academic Writings among the Hungarian and Germans*. Jyväskylä: University of Jyväskylä.
- Marác, L. 2012. Multilingualism in the Transleithanian part of the Austro-Hungarian Empire (1867-1918): Policy and practice, *Jezikoslovlje* XIII/2, 269–298.
- Petrović Tanja. 2009. *Srbi u Beloj Krajini: Jezička ideologija u procesu zamene jezika*. Beograd: Balkanološki institut SANU, Založba ZRC.
- Попис 2011. *Попис становништва, домаћинства и језика у Републици Србији. Вероисповест, мајерњи језик и национална припадност*. Подаци по општинама и градовима. Београд: Републички завод за статистику, 2013.
- Prauser, S., Rees, A. 2004. Introduction. u: Prauser, S., Rees, A. (ur.) *The Expulsion of the 'German' Communities from Eastern Europe at the End of the Second World War*. Working Paper HEC No. 2004/1. Florence: European University Institute, 1–9.
- Promicer, K. 2004. (Ne-) vidljivost skrivenih manjina na Balkanu. Neka teorij-ska zapažanja. u: Сикимић, Б. (ур.) *Скривене мањине на Балкану*. Београд: Балканолошки институт САНУ, 11–24.

- Сикимић, Б. 2004. (ур.) *Скривене мањине на Балкану*, Београд: Балканолошки институт САНУ.
- Сикимић, Б. 2012. Вишејезичност банатских Рома: ромски, српски и румунски језик у свакодневној комуникацији. У: Варади, Т., Башић, Г. (ур.) *Промене идентитетна, културе и језика Рома у условима њихове социјално-економске интеграције*. Београд: Српска академија наука и уметности 2012, 419–434.
- Silverstein, Michael. 1979. Language structure and linguistic ideology. In: Cline, P., Hanks, W., Hofbauer, C. (eds.) *The Elements: A Parasession on Linguistic Units and Levels*. Chicago: Chicago Linguistic Society, 193–247.
- Статут ВОЈ 2014. *Сјавини Ајиноне Покрајине Војводине*. Доступно на: <http://www.skupstinavojvodine.gov.rs/fajlovi/file/Statut/Statut%20AP%20Vojvodine.pdf>
- Tsitsipis, Lukas. 1998. *A Linguistic Anthropology of Praxis and Language Shift: Arvanitika (Albanian) and Greek in Contact*. Oxford University Press.
- van der Plank, P. 2012. Effects of Habsburg educational policies measured by census statistics, *Jezikoslovlje* XIII/2, 373–393.
- Веселиновић, Р. 1994. Велика сеоба Срба 1690. У: Самарџић, Р. (ур.) *Историја српског народа* III/1 „Срби под туђинском влашћу 1537–1699”. Друго издање. Београд: Српска књижевна задруга, 530–542.
- Woolard, Kathryn, A., Schieffelin, Bambi. 1994. Language ideology. *Annual Review of Anthropology* 23, 55–82.
- Woolard, Kathryn, A., 1985. Language variation and cultural hegemony. *American Ethnologist* 12/4, 379–394.

Primljeno: 17. mart 2016.

Prihvaćeno: 24. mart 2016.

Aleksandar Krel
Marija Mandić

Discourse on Language Practices among the Banat Germans: Contemporary Fieldwork

The paper presents an overview of the language situation and language policy carried out by different states in the region of Banat which had shaped language ideology of the Banat Germans, from Habsburg Monarchy and Austro-Hungary, to Yugoslavia and Socialist Yugoslavia later. The analysis is based upon the discourse of the Banat Germans, recorded during the fieldwork in the research interviews. Main themes concerning contemporary language practices are singled out and reflected upon.

Keywords: Banat, Germans, fieldwork, discourse, language ideology